

# Inhoud

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| Woord vooraf                                                       | 11 |
| 1. Inleiding                                                       | 19 |
| 1.1. Doel van het onderzoek                                        | 19 |
| 1.2. Onderzoeksubject                                              | 21 |
| 1.3. Onderzoeksvragen                                              | 22 |
| 1.4. Methodologische startpunten en overwegingen                   | 26 |
| 1.4.1. Typering van het onderzoek: Grondslagenonderzoek            | 26 |
| 1.4.2. Benaderingswijze: Hermeneutisch                             | 28 |
| 1.5. Belang van het onderzoek                                      | 32 |
| 1.5.1. Praktisch belang                                            | 32 |
| 1.5.2. Wetenschappelijk belang                                     | 34 |
| 1.6. Opzet van de rapportage                                       | 35 |
| 2. Grondslagenonderzoek in een postmoderne tijd?                   | 37 |
| 2.1. 'De postmoderne conditie' - Legitimatiecrisis                 | 38 |
| 2.1.1. 'De postmoderne conditie'                                   | 38 |
| 2.1.2. 'Het einde van de grote verhalen'                           | 40 |
| 2.1.3. Deconstructie                                               | 45 |
| 2.2. Mogelijke vervolgen op de legimitatiecrisis                   | 49 |
| 2.2.1. 'Réécrire la modernité' en differentiedenken                | 50 |
| 2.2.1.1. 'Réécrire la modernité'                                   | 50 |
| 2.2.1.2. Differentiedenken                                         | 53 |
| 2.2.2. Waar de deconstructie halt houdt - Een absoluut criterium   | 53 |
| 2.3. Implicaties voor dit onderzoek                                | 58 |
| 3. Relationaliteit, intersubjectiviteit en alteriteit              | 62 |
| 3.1. Relationaliteit en bewegingsonderwijs - een eerste verkenning | 63 |
| 3.2. Aard van de intersubjectieve relatie?                         | 74 |
| 3.3. De dialogische filosofie                                      | 77 |
| 3.3.1. Globale typering van de dialogische filosofie               | 78 |

|                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3.3.2. Het 'dialogische principe' van Buber                               | 79  |
| 3.3.3. 'Het nieuwe denken' van Rosenzweig                                 | 85  |
| 3.3.4. Korte terugblik                                                    | 93  |
| 3.4. De intersubjectieve relatie volgens Levinas                          | 94  |
| 3.4.1. De relatie Ik - Ander is primair een ethische relatie              | 94  |
| 3.4.2. Levinas' denkruimte: Totaliteit en alteriteit                      | 96  |
| 3.5. De structuur van levinas' filosofie -                                | 103 |
| voorwaarden voor verantwoordelijkheid                                     | 104 |
| 3.5.1. Meervoudigheid (pluralisme)                                        | 105 |
| 3.5.2. Onafhankelijkheid (autonomie als genieten)                         | 108 |
| 3.5.3. Afhankelijkheid (heteronomie als lijden)                           | 110 |
| 3.5.4. Ethische raakbaarheid (het appèl)                                  | 119 |
| 3.5.5. Denken (t.b.v. interpretatie en rechtvaardigheid)                  | 119 |
| 3.5.5.1. Interpreteren van het appèl                                      | 119 |
| 3.5.5.2. Bepalen van een vervolg: rechtvaardigheid                        | 120 |
| 3.5.6. Vruchtbaarheid (verantwoordelijkheid die verder reikt)             | 121 |
| 3.6. Nogmaals Levinas - Verdieping van enkele kernbegrippen               | 121 |
| 3.6.1. Het gelaat van de Ander                                            | 122 |
| 3.6.1.1. Wat bedoelt Levinas met het gelaat van de Ander?                 | 123 |
| 3.6.1.2. Wat bedoelt hij er niet mee?                                     | 124 |
| 3.6.1.3. Wat drukt het gelaat uit?                                        | 125 |
| 3.6.2. Asymmetrische verantwoordelijkheid                                 | 130 |
| 3.6.3. Verantwoordelijkheid, rechtvaardigheid en sociale rechtvaardigheid | 131 |
| 3.6.3.1. Ik en de Ander - Verantwoordelijkheid                            | 132 |
| 3.6.3.2. De derde - Rechtvaardigheid                                      | 135 |
| 3.6.3.3. Het recht - Sociale rechtvaardigheid                             | 137 |
| 3.6.3.4. 'Vertaling' van sociale rechtvaardigheid naar rechtvaardigheid   | 141 |
| 3.6.3.5. Toetsing en 'correctie' van sociale rechtvaardigheid             | 144 |
| 3.6.3.6. Barmhartigheid - De cirkel rond                                  | 146 |
| 3.7. Levinas vergeleken met Buber en Rosenzweig                           | 146 |
| 3.7.1. Levinas en Buber                                                   | 152 |
| 3.7.2. Levinas en Rosenzweig                                              | 154 |
| 3.8. Implicaties voor dit onderzoek                                       |     |
| Addendum 3.1. 'Woordvoerders' van de (vroege) dialogische filosofie       | 156 |

|                   |     |                                                              |     |
|-------------------|-----|--------------------------------------------------------------|-----|
|                   | 79  | 4. Conceptuele analyse van bewegingsonderwijs                | 166 |
|                   | 85  | 4.1. Inleiding                                               | 166 |
|                   | 93  | 4.1.1. De aanduiding 'bewegingsonderwijs'                    | 167 |
|                   | 94  | 4.1.2. De 'vermaatschappelijking' van het bewegingsonderwijs | 170 |
| che relatie       | 94  | 4.2. Constituerende kenmerken van bewegingsonderwijs         | 172 |
| eit               | 96  | 4.2.1. Wat verstaan wij onder bewegingsonderwijs?            | 174 |
|                   | 103 | 4.2.2. Bewegingsonderwijs als pedagogische activiteit        | 176 |
|                   | 104 | 4.2.2.1. 'De pedagogische opdracht van het onderwijs'        | 176 |
| ten)              | 105 | 4.2.2.2. 'De pedagogische opdracht' in het                   | 185 |
|                   | 108 | bewegingsonderwijs                                           |     |
|                   | 110 | 4.2.2.3. Situatie met betrekking tot 'het pedagogische'      | 193 |
| rdigheid)         | 119 | in het 'Sportunterricht' (BRD)                               |     |
|                   | 119 | 4.2.3. Bewegingsonderwijs als beïnvloeding van bewegen       | 198 |
| vaardigheid       | 119 | 4.2.3.1. Een relationeel bewegingsconcept in de              | 199 |
| die verder reikt) | 120 | context van het bewegingsonderwijs                           |     |
| ernbegrippen      | 121 | 4.2.3.2. Bewegingsonderwijs als het leren oplossen           | 212 |
|                   | 121 | van bewegingsproblemen                                       |     |
|                   | 122 | 4.2.3.3. Overeenkomsten met het 'dialogische                 | 218 |
| elaat van         | 123 | Bewegungskonzept' in de BRD                                  |     |
|                   | 124 | 4.3. Conclusies                                              | 220 |
|                   | 125 |                                                              |     |
| id en             | 130 | 5. Relationele concepten in de bewegingsonderwijstheorie van | 221 |
| elijkheid         | 131 | Gordijn c.s.                                                 |     |
|                   | 132 | 5.1. Inleiding                                               | 222 |
| digheid           | 135 | 5.2. Bewegingsonderwijs volgens Gordijn (jaren '70)          | 228 |
| vaardigheid       | 137 | 5.2.1. Inleiding                                             | 228 |
|                   | 141 | 5.2.2. Zijn en zin                                           | 229 |
| ociale            | 144 | 5.2.2.1. Startpunt: Relationaliteit                          | 229 |
| ond               | 146 | 5.2.2.2. Bedoeling: Het bevorderen van geluk                 | 230 |
| eig               | 146 | 5.2.2.3. Relationaliteit en dialoog                          | 230 |
|                   | 152 | 5.2.2.4. Er-zijn en samen er-zijn                            | 231 |
|                   | 154 | 5.2.3. Bewegend er-zijn                                      | 232 |
|                   | 156 | 5.2.3.1. Gordijn's 'methode van benadering' en zijn          | 232 |
|                   |     | visie op bewegen                                             |     |
|                   |     | 5.2.3.2. Taakvolbrenging, spelen en dansen (T-S-D)           | 238 |
|                   |     | 5.2.4. Samen er-zijn in de context van samenleving en        | 240 |
|                   |     | onderwijs                                                    |     |
|                   |     | 5.2.4.1. Verwachting of hoop ten aanzien van                 | 241 |
|                   |     | maatschappij of samenleving                                  |     |
|                   |     | 5.2.4.2. Bestendigend dan wel bevestigend onderwijs          | 246 |

|                                                                                        |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.2.4.3. Maatschappij- en onderwijsvisie in relatie tot lichamelijke opvoeding         | 248 |
| 5.2.5. Bewegingsonderwijs                                                              | 249 |
| 5.2.5.1. Bewegend er-zijn als bestaansveld                                             | 251 |
| 5.2.5.2. 'Introductie in motorische betekenissen' door de modaliteiten van bewegen     | 253 |
| 5.2.5.3. Ervaringswijzen van de zinsamenhang en individualiteitsontwikkeling           | 255 |
| 5.2.5.4. Leerontwerpen in het bewegingsonderwijs                                       | 267 |
| 5.2.6. Bewegingsonderwijs volgens Gordijn – Samenvatting                               | 269 |
| 5.3. Heroriëntatie en verschuivingen in denken en doen (jaren '70/'80)                 | 271 |
| 5.3.1. Heroriëntatie op denken en doen                                                 | 271 |
| 5.3.1.1. Vertrek van Gordijn                                                           | 272 |
| 5.3.1.2. Vakdidactische ontwikkelingen via de Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding    | 273 |
| 5.3.1.3. Veranderingen binnen de filosofie                                             | 275 |
| 5.3.2. Verschuivingen in vertrekpunten                                                 | 276 |
| 5.3.2.1. Mens en maatschappij                                                          | 276 |
| 5.3.2.2. De bewegingscultuur                                                           | 280 |
| 5.3.2.3. Het bewegingsonderwijs                                                        | 281 |
| 5.3.3. Verschuivingen in de vakdidactiek                                               | 282 |
| 5.3.3.1. Maar welke betekenissen dan? Betekenisgebieden                                | 283 |
| 5.3.3.2. Maar hoe onderkennen en realiseren van betekenissen? Zinsamenhangen           | 286 |
| 5.3.4. Bewegingsonderwijs ná Gordijn – Samenvatting                                    | 288 |
| 5.4. Herbronning en verdieping van het pedagogische 'verschil-denken' (jaren '90 e.v.) | 289 |
| Addendum 5.1. C.C.F. Gordijn (1909-1998)                                               | 291 |
| 6. Aanzetten tot 'verantwoord' bewegingsonderwijs                                      | 294 |
| 6.1. Inleiding                                                                         | 295 |
| 6.2. Een perspectief op opvoeden                                                       | 297 |
| 6.2.1. Enkele vooropmerkingen                                                          | 297 |
| 6.2.1.1. Een vermetele onderneming met beperkte pretenties                             | 297 |
| 6.2.1.2. Een (eenzijdige) keuze voor een pedagogische insteek                          | 298 |



|                    |     |                                                                                           |     |
|--------------------|-----|-------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| in relatie         | 248 | 6.2.1.3. De noodzaak van een bereflecteerd mensbeeld voor professionele opvoeders         | 299 |
|                    | 249 | 6.2.2. Over autonomie en 'pedagogische verantwoordelijkheid'                              | 300 |
| ld                 | 251 | 6.2.2.1. Autonomie en 'pedagogische verantwoordelijkheid' in de 'traditionele pedagogiek' | 301 |
| enissen' door      | 253 | 6.2.2.2. Autonomie en 'pedagogische verantwoordelijkheid' in de 'kritische pedagogiek'    | 302 |
| nhang en           | 255 | 6.2.2.3. Een 'derde weg': Pedagogische verantwoordelijkheid als 'plaatsvervangings'       | 304 |
| sonderwijs         | 267 | 6.2.3. Opvoeding als individualiteitsontwikkeling                                         | 309 |
| amenvatting        | 269 | 6.2.3.1. Een omschrijving van opvoeden                                                    | 310 |
| doen               | 271 | 6.2.3.2. Opvoeding en onderwijs in het teken van individualiteitsontwikkeling             | 312 |
|                    | 271 | 6.2.3.3. Enkele implicaties voor het onderwijs                                            | 317 |
|                    | 272 | 6.2.4. Individualiteitsontwikkeling in een breder perspectief                             | 319 |
| a via de           | 273 | 6.2.4.1. Individualiteitsontwikkeling in het bredere perspectief van humaniteit           | 319 |
| voeding            | 275 | 6.2.4.2. Enkele voorbeelden van een 'breder perspectief' t.a.v. (bewegings) onderwijs     | 320 |
| ofie               | 276 | 6.2.4.3. Sociale rechtvaardigheid als het overstijgende perspectief                       | 326 |
|                    | 276 | 6.3. 'Verantwoord' bewegingsonderwijs                                                     | 327 |
|                    | 280 | 6.3.1. Doel van het bewegingsonderwijs - De 'wat-vraag'                                   | 328 |
|                    | 281 | 6.3.1.1. Bewegingsonderwijs als het openen en verruimen van het bestaansveld 'bewegen'    | 329 |
|                    | 282 | 6.3.1.2. Competenties, competentiebeleving, motivatie en competentiedomeinen              | 334 |
|                    | 283 | 6.3.1.3. Doel van het bewegingsonderwijs - Een voorstel                                   | 348 |
| aliseren van       | 286 | 6.3.2. Het perspectief van het bewegingsonderwijs - De 'waartoe-vraag'                    | 349 |
| en                 | 288 | 6.3.3. Flankerende 'ethisch-pedagogische filters' - De 'hoe-vraag'                        | 351 |
| envatting          | 289 | 6.3.3.1. Inleiding                                                                        | 351 |
| jische             | 291 | 6.3.3.2. Uniciteit en gezamenlijkheid als 'regulatieve principes'                         | 353 |
|                    | 294 | 6.3.3.3. De 'grondrechten van het kind' en het bewegingsonderwijs                         | 361 |
|                    | 295 | 6.3.4. Respecteren en waarderen van verschillen in het bewegingsonderwijs                 | 368 |
|                    | 297 | 6.3.4.1. Inleiding                                                                        | 368 |
| g met beperkte     | 297 |                                                                                           |     |
| r een pedagogische | 298 |                                                                                           |     |

|                                                                          |     |
|--------------------------------------------------------------------------|-----|
| 6.3.4.2. Wegwerken van verschillen                                       | 370 |
| 6.3.4.3. Respecteren en waarderen van verschillen                        | 373 |
| 6.3.4.4. Presteren in de context van 'verantwoord'<br>bewegingsonderwijs | 377 |
| Literatuur                                                               | 380 |
| Samenvatting                                                             | 401 |
| Zusammenfassung                                                          | 417 |